

LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES A LA GERMANIA DE VALÈNCIA

GEMMA MORENO

VALÈNCIA, L'HORTA

Resum: Aquest article tracta de abordar el esdeveniments de la Germania valenciana des de l'òptica de la participació de les dones, especialment en la fase més radical del moviment agermanat.

M. Sanchis Guarner ens recorda en el pròleg de *Las Germanías de Valencia* de R. García Cárcel, que aquest esdeveniment és un dels episodis històrics més mitificats, doncs:

<<...los hombres y los pueblos necesitan mitos, porque el mito salva al hombre de las limitaciones de su condición humana y de las de su circunstancia histórica, y le da acceso a un mágico orden universal, puesto que además de sintetizar los contenidos irracionales de la vida, realiza su afán de salvación personal o colectiva. Pero operar con mitos puede ser un juego peligroso. Y nuestra época, tan racionalista, tan técnica, está obsesionada por la desmitificación, parece complacerse en desmontar y destruir las concepciones tradicionales en que se descubra que adolecen de irrealidad. Sin embargo, aun convertidos en mitología, ciertos episodios de la historia apasionan e invitan a la discusión>>.¹

La tesi doctoral de R. García Cárcel i el llibre de Eulàlia Durán, *Les Germanies als Països Catalans*, són les publicacions bàsiques per a iniciar la investigació històrica sobre el procés agermanat.² La tesi de García Cárcel planteja un estudi en profunditat del fenomen de les Germanies. Analitza minuciosament la revolta en un context cronològic extens, estudiant-ne els arrels estructurals. D'aquesta

¹GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo, *Las Germanías de Valencia*, Barcelona, Edicions 62, 1975, p. 5.

²DURÁN, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalan*,. Barcelona, Curial, 1982

forma examina les Germanies des de la casuística econòmica, de les formes de propietat i les relacions de producció; política, dels esdeveniments amb una perspectiva geopolítica; i sociocultural, de la procedència social del protagonistes i les disfuncions ideològiques del sistema. Per altra part, l'obra d'Eulàlia Durán, tracta de abordar les Germanies des d'una visió de conjunt, intentant proporcionar una interpretació global del fenomen donada la limitació, més o menys generalitzada, dels estudis a l'àmbit geogràfic dels regnes de València i Mallorca.

Tot i així, publicacions més recents han posat en evidència la necessitat d'estudis que analitzen en profunditat determinats fets i personatges, arrels culturals i pautes socials, etc., per a poder comprendre la complexitat intrínseca dels esdeveniments.

Les dones

En el fenomen general de les Germanies valencianes, amb matisos regionals i locals, es distingeixen tres problemàtiques fonamentals: la reivindicació política, la lluita social i la tensió religiosa.³ Encara que no es previsible en cap d'aquests àmbits, hi hagueren dones investides de certa notorietat dins –o en els límits– del moviment agermanat.⁴

No escassegen les evidències que testifiquen aquesta participació, però possiblement estava més relacionada amb la tensió mil·lenarista del moment que amb la lluita política i social pròpiament dita.⁵ Eulàlia Durán ha incidit en la importància del mil·lenarisme i el messianisme en la ideologia agermanada, que

³Per aprofundir en aquesta última problemàtica recomanem l'article de BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael, "El verano del miedo: conflictividad social en la Valencia agermanada y el bautismo de los mudéjares, 1521", *Estudis: Revista de historia moderna*, nº 22 (1996), pp. 27 – 52

⁴PÉREZ GARCÍA, Pablo, "Las mujeres y las Germanías de Valencia", en CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.), *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, p. 311.

⁵*Ibidem*, p.311.

es manifesta ja en els autors intel·lectuals inicials del moviment i en la figura de l'Encobert de Xàtiva respectivament. La idea mil·lenarista prometia, prèviament a la fi del món, un període de prosperitat, de pau, de justícia i de igualtat, en el qual es produiria la conversió dels infidels.⁶ Però, no tots estaven disposats a esperar de forma pacífica. La Germania adquireix, d'aquesta forma, cert esperit de croada mística, que s'evidencia en els batejos forçosos de les comunitats mudèjars portats a terme pels agermanats. Així i tot, anava unit a un afany de represàlia, ja que els moriscos, vassalls dels senyors, havien lluitat contra els agermanats i eren, per tant, els seus enemics.⁷

Independentment del paper que jugaren les dones en el transcurs dels esdeveniments, arran de les evidències, a cap de les parts implicades en el conflicte l'interessava incidir en la seua participació. Per una part, els agermanats tractaren d'eximir les seues dones i mares per motius econòmics. Segons el dret privat foral, fins als Decrets de Nova Planta, la separació de bens era generalitzada. Per aquesta raó, l'esposa de qualsevol condemnat amb l'execució dels seus bens, podia conservar el seu *exovar* o dot sempre que no s'haguera vist involucrada en la condemna. Aquest dret els permetria conservar part del patrimoni familiar i poder garantir la manutenció dels fills. Per altra part, l'interès de la Corona residia en la pacificació del Regne, i deixar al marge de la insurrecció a les dones suposava evitar un problema durant el període de repressió. Tots dos motius expliquen que les evidències de la participació de les dones a la Germania valenciana estiguera limitada a cròniques i dietaris personals, amb els corresponents problemes de interpretació i fiabilitat dels testimonis.⁸

El primer fet destacable és l'absència de notícies de dones implicades en la primera fase moderada de la Germania, i, fins que no tinga lloc el procés de

⁶BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael, "El verano del miedo...", p. 41.

⁷DURÁN, Eulàlia, "Aspectes ideològics de les Germanies", *Pedralbes: Revista de historia moderna*, nº 2 (1982), p. 60

⁸PÉREZ GARCÍA, Pablo, "Las mujeres y las Germanías de Valencia", p. 312.

criminalització, des de dalt, i radicalització, des de baix, del moviment agermanat no hi trobarem dones amb noms propis. Encara que es probable que formaren part dels grups de persones que van concórrer en els desordres entre l'estiu de 1520 i l'hivern de 1522-1523, a partir d'aquest moment trobem dones que superen l'anonimat.⁹

Isabel Sanch¹⁰ formava part del grup de persones que es trobava amb Vicent Peris durant l'operació militar d'assalt a la casa del dirigent agermanat. Va ser apressada a primera hora de la tard del dilluns 3 de març de 1522, junt a dotze homes més, i interrogada baix tortura. Alonso de Cardona, el botxí suplent, va rebre 42 sous el dia 5 de març¹¹: els condemnats foren executats en secret i els seus cossos es varen exposar públicament:

*Esa misma noche, tres hombres más y la mujer recibieron garrote. A día siguiente, a que fue primero de Cuaresma, fue levantada una horca delante de la casa de Vicente Peris, que todavía no estaba completamente derribada. De esta horca fueron colgados uno de los tres hombres y la mujer; mientras que los otros dos hombres eran colgados en la horca del mercado.*¹²

Allí van quedar penjats fins l'11 de març, quan el botxí *Zomba*, s'encarregà del despreniment i soterrament en el cementeri de Carraixet.¹³

Vint-i-cinc agermanats aconseguiren escapar d'aquest mateix assalt. Entre els fugitius trobem, de nou, una dona: Violant Guadalupe. En *La Germania de Valencia* (1884) de Manuel Danvila es fa referència a una dona, la vídua Juana Vilaguda o Vilagut, còmplice també de Peris, els bens de la qual foren embargats pels seus delictes. P. Pérez García es mostra escèptic en aquest cas, i argumenta que podria tractar-se de una deficient lectura del document original

⁹*Ibidem*, p. 317-318.

¹⁰El cognom també podria ser *Sans* o *Sanç*.

¹¹PÉREZ GARCÍA, Pablo, "Conflicto y represión: la justicia penal ante la Germania de Valencia (1519 -1523)", *Estudis: Revista de historia moderna*, nº 22 (1996), p. 182.

¹²Fragment de Guillem R. Català, "Breu relació de la germania de València" (entre 1601 i 1700), extret de PÉREZ GARCÍA, Pablo, "Las mujeres y las Germanías de Valencia", p. 320.

¹³PÉREZ GARCÍA, Pablo, "Conflicto y represión: ...", p. 183.

i, per tant, podria ser la mateixa Violant Guadalupe.¹⁴ En qualsevol cas, Violant era mare de Alonso Guadalupe, membre del grup de Peris, i probablement fora vídua, donat que no es cita en ningun moment al seu espòs ni al fet de que estiguera viu. Mare i fill aconseguiren fugir, perderen els seus bens per acusació de traïció al rei i quedaren exclosos de l'amnistia de 1524.¹⁵

Quin paper varen jugar a les ordres de Peris? Quin tipus de responsabilitats se'ls atribuïen per a justificar ambdues morts (una real i l'altra virtual)? No hi ha cap menció en els textos coetanis que responga aquestes preguntes, no obstant, caldria suposar que els motius o delictes que portaren a Isabel Sanch a la forca foren molt més que llunyans dels delictes pels quals la esposa de Peris, Isabel Navarro, finalment va ser perdonada.

En principi caldria esperar, per la seua vinculació familiar amb Vicent Peris, un final més fatídic per a Isabel Navarro. Però més be al contrari, ja que va ser confinada en el Monasteri de San Cristóbal de València junt amb el seu fill o filla i, amés, D. Rodrigo Hurtado de Mendoza, germà del virrei, la va posar sota la seua protecció, probablement perquè qualsevol represàlia podria haver-hi alterat a la població. Tot i així, l'esposa de Peris va col·laborar amb les autoritats facilitant el nom de nombrosos companys del seu marit. De totes maneres, la casa familiar va ser derrocada i els bens del Vicent Peris subhastats. Per aquest motiu P. Pérez suposa que probablement, la infàmia i la necessitat acompanyaren a les successives generacions dels seus familiars.¹⁶

Finalment, podríem incloure ací altres formes de participació de les dones en el moviment agermanat, entre les quals destacaríem les dones front a la figura de l'Encobert i les defensores de Xàtiva en els últims moments de la Germania valenciana.¹⁷ Però no era aquesta la nostra intenció, sinó que l'objectiu principal era posar de manifest a les dones amb noms i cognoms, amb participació

¹⁴PÉREZ GARCÍA, Pablo, "Las mujeres y las Germanías de Valencia", p. 320.

¹⁵*Íbidem*, p. 320.

¹⁶*Íbidem*, p. 319.

¹⁷*Íbidem*, p. 323 -331.

directa, individual i personal, per a poder destacar així els buits que encara trobem en aquest esdeveniment, i, com deia M. Sanchis Guarnier, *racionalitzar i desmitificar sense privar al fet històric de la passió que li és pròpia.*

BIBLIOGRAFIA

BELENGUER, Ernest (coord.), *Història del País Valencià: de les Germanies a la Nova Planta*, v. III, Barcelona, Edicions 62.

BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael, "El verano del miedo: conflictividad social en la Valencia agermanada y el bautismo de los mudéjares, 1521", *Estudis: Revista de historia moderna*, nº 22 (1996), pp. 27 – 52.

CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo, "Mujer, marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos", en CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.) *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, pp. 7 – 27.

DURÁN, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1982

DURÁN, Eulàlia, "Aspectes ideològics de les Germanies", *Pedralbes: Revista de historia moderna*, nº 2 (1982), pp. 53 – 68.

GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, "Las Germanías de Valencia y la actitud revolucionaria de los gremios", *Estudis: Revista de historia moderna*, nº 2 (1973), pp. 97 – 154.

GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Las Germanías de Valencia*, Barcelona, Edicions 62, 1975.

PÉREZ GARCÍA, Pablo, "Conflicto y represión: la justicia penal ante la Germanía de Valencia (1519 -1523)", *Estudis: Revista de historia moderna*, nº 22 (1996), pp. 141 – 198.

PÉREZ GARCÍA, Pablo, "Las mujeres y las Germanías de Valencia", en CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.), *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, pp. 311 – 332.

COM CITAR AQUEST ARTICLE:

Format Norma ISO 690-2

Moreno Navarro, Gemma, "La participació de les dones a la Germania de València" [en línia]. *Clapir, Joves Historiadors i Historiadores Valencians* [publicació seriada en línia]. Febrer 2015. <enllaç> [Consulta: Dia Mes Any].

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquest article i la seua utilització ha de respectar els drets de la persona/persones autora/autores. Pot copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona/persones autora/autores i el títol de l'article. No s'autoritza la seua reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre. Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de l'article com als seus resums i índexs.